

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

de diktbygget och pekar på rader av intressanta forskningsuppgifter.

Till de stora förtjänsterna i Sjöbergs bok hör den noggranna genomgången av Elegins latinsekvenser, varvid även de illustrationer som beledsagar texten kommenteras. Hänvisningen till den av Ekelöf okände Audollents Defixionum tabellae för de tre inledande »fastnaglingsformlerna» bör emellertid ersättas av en referens till Diehls Vulgärlateinische Inschriften, en av Ekelöfs huvudkällor för de övriga latintexterna. Formlerna återfinns där som nr 856 (mitten), 852 (början) och 851.

Fastän Sjöbergs ambition inte har varit att ge ett helhetsperspektiv på Elegin har framställningen ändå blivit onödigt splittrad. Avsnittet A Pyre on the Beach, f. ö. ett av de få i dikten som Sjöberg har avskilt under en egen rubrik utan några egentliga skäl, skall innehålla en allusion till Edward Trelawns beskrivning av Shelleys likbål, citat från Rimbauds Mauvais sang respektive L'Impossible, anspelningar på dryader och på diverse figurframställningar. Referenserna knyts emellertid aldrig samman till en helhet, kanske överstiger detta mänsklig förmåga, men man får inte heller någon vägledning om hur de fungerar i det enskilda avsnittet. Upplevelsen av dikten befördas inte av den information som ges.

De mindre textavsnitt i vilka Sjöberg indelat dikten borde ha analyserats som helheter. Då skulle man ha nått en bit på vägen mot en total-syn på Elegin, och de referenser som nu sträcker sig över större delar av dikten, t. ex. Odysseus- och drömspelsmotiven, kunde då också få den uppmärksamhet de bör ha.

Man kan inte påstå att Ekelöfs elegi som helhet har blivit tydligare och gripbarare genom denna undersökning, men vi har förmodligen försett oss med de flesta nycklarna till dikten. Man får hoppas att Sjöberg skall utnyttja sin imponerande kunskap om En Mölna-Elegi för att återvända till texten med vidgade syften och utföra den sammanfattande överblick, den helhetstolkning, som nu framstår som allt mer angelägen. Om en sådan överhuvud taget är möjlig att genomföra torde Leif Sjöberg ha de bästa förutsättningar att lyckas.

Pär Hellström

Skandinavische Lyrik der Gegenwart. IX. Studienkonferenz der International Association for Scandinavian Studies (IASS). Referate und Berichte. Herausgegeben von Otto Oberholzer. Verlag J. J. Augustin. Glückstadt 1973.

I juli 1972 hölls i Kiel den nionde studiekonferensen för International Association for Scandinavian Studies under temat »Nutida skandinavisk lyrik». Tack vare konferensvärderna Otto Oberholzer före-

ligger nu en rapport över vad sig där tilldrog: Skandinavische Lyrik der Gegenwart.

Det ligger i sakens natur att en publikation av denna typ blir ganska splittrad och oenhetlig, och i en kort anmälan kan endast vissa bidrag beröras. Rapporten är uppdelad i fyra huvuddelar: Bestandsaufnahme, Hauptreferate, Berichte aus den Arbeitsgruppen, Einzelreferate und Berichte.

I den inledande »inventeringen» skisserar författaren Lars Gustafsson bakgrunden till relativismen i 60-talets svenska lyrik och pekar på trolöshetsdebatten, idén om det »öppna» konstverket, den »demokratiska» konkretismen och nyenkelheten som de viktigaste faktorerna. Torben Broström konstaterar, att produktionen av lyrik i Danmark ökat kraftigt, samtidigt som det skett en förskjutning från intresset för språkets innehåll till dess funktion, vilket fått sitt främsta uttryck i konkretismen, samt en strävan att underminera författarrollen. Den norska lyriken, hävdar Kjell Heggelund, är jämförd med svensk och dansk tämligen sparsam och traditionell, men en nyhet under 60-talet är intresset för författarens ekonomiska, sociala och politiska roll. I sin rapport om läget på Island går Sveinn Skorri Höskuldsson längre tillbaka i tiden, till den lyriska formrevolution som ägde rum på 40-talet, just under det skede i Islands historia, som föranledde de radikalaste förändringarna i själva samhällets struktur. Island intar i flera fall en särställning bland de skandinaviska länderna, vilket sätter sin prägel på diktingen: dels genom fasthållandet vid den gamla diktartaditionen, som verkat hämmande på utvecklingen av nya lyriska former, dels genom sin speciella situation alltsedan krigsslutet, vilket haft till följd att diktarna mera engagerat sig i sina inhemska problem än i internationell politik. Men på senare år har en dikargeneration framträtt, som ägnat sig åt både formexperiment och sociala och globalt politiska frågor.

Från icke-skandinavisk synpunkt skärskådas den svenska lyriken i utlandet. P. M. Mitchell finner i en språkligt elegant men väl svepande översikt att dess betydelse i USA i stort sett är lika med noll. Amy van Marken menar att de nordiska länderna har en rikt facetterad lyrik av hög kvalitet, som satt vissa spår i Holland, t. ex. den nyenklade poesin, medan det är tunnått med konkretister och politiska diktare. När det gäller skandinavisk lyrik i Tyskland intar, påpekar Otto Oberholzer, Sverige en särställning, främst genom att vi haft förmånen att hysa en så lysande diktarpersonlighet som Nelly Sachs, som ju flitigt översatt svenska diktare från Södergran till Tranströmer och ägnat separata volymer åt Edfelt, Ekelöf, Lindegren och Vennberg. Han nämner också vår flitige kontaktperson Gustav Korlén som viktig faktor i de tysk-svenska förbindelserna. István Bernáth, verksam

även som översättare, rapporterar om svårigheterna att överflytta skandinavisk poesi till ungerska, medan Valeriu Munteanu anmärkningsvärt nog kan redovisa ett stort intresse för skandinavisk litteratur i Rumänien.

Bland »huvudreferaten» må nämnas Hans Kuhns både tänkvärda och underhållande föredrag om »Exemplarische Möglichkeiten der Interpretation Moderner Lyrik», som mynnar ut i konstaterandet att en interpretation förutsätter en i sig sluten konstnärlig helhet, och att de moderna, »öppna», konkreta dikterna bara lämnar två vägar öppna: antingen den rena beskrivningen som lätt blir tautologisk, eller en redovisning av en subjektiv läsarreaktion, som lätt blir godtycklig.

I sitt eleganta och intressanta föredrag »Naturens förvandlingar. Naturskildring i svensk lyrik 1950-70» går Björn Julén igenom ett antal naturdiktter från Folke Isaksson till Tobias Berggren och konstaterar, att naturen som tema för dikt ingalunda försvunnit, men att den förvandlats från självstillstånd till objekt för miljövarsproblematik, vilket snarast är ett tecken på den förändrade synen på diktarens uppgift.

Slutligen bör nämnas Sven Møller Kristensens bidrag om modernismens förhållande till marxismen. Han pekar på de olika bedömningar man inom marxistiska led gjort av den modernistiska strömningen: dels som ett uttryck för dekadensen i den borgerliga kulturen, dels som en protest mot denna kultur. Men, fastslår Møller Kristensen med rätta, modernismen är ett ytterst sammansatt och motstridigt fenomen, som inte låter sig etiketteras utan en betydligt grundligare och mera nyanserad analys.

Man kanske inte i första hand ska bedöma en bok av detta slag som en vetenskaplig publikation avsedd att tillföra forskningen nya rön och aspekter – även om somliga bidrag gör det – utan som en rapport från en sammanslutning, vars insatser inte är mindre värdefulla om de också ligger på ett annat plan än det i strikt mening vetenskapliga.

Gunilla Bergsten

Jörg Hienger: *Literarische Zukunftsphantastik. Eine Studie über Science Fiction*. Vandenhoeck & Ruprecht. Göttingen 1972.

Det vetenskapliga intresse som på senare år kommit triviallitteraturen till del har endast i ringa omfattning inriktats på det såväl kvalitativt som innehållsmässigt synnerligen skiftande forskningsfält som brukar sammanfattas under rubriken science fiction. Flera av de grundläggande arbetena på området är författade av skribenter som själva producerat sig i genren – Brian W. Aldiss och Arthur C. Clarke bl. a. – och deras hållning till

ämnet är naturligt nog partisk och saknar litteraturvetenskaplig disciplin. Jörg Hiengers bok utgör därför ett välkommet bidrag till den allvarligt syftande forskningen på science fictionområdet, där vedertagna litteraturvetenskapliga arbetsmetoder med fördel kan kompletteras med synsätt hämtade från sociologi och psykologi.

Literarische Zukunftsphantastik är en s. k. habilitationsskrift och hör som prov på akademiskt hantverk till mästarstadiet. Notapparat, litteraturförteckning och register är inte bara föredömligt korrekta och utförliga, de innehåller också en rikedom på anvisningar för den som vill gå vidare i ämnet. Stilen är visserligen inte särdeles ledig men klar och konkret och genomgående kultiverad och naturligtvis fri från varje spår av den flåsusentiasm som annars utmärker så många framställningar inom ämnet.

Hiengers undersökning är uppdelad i två huvudavsnitt, ett tematiskt innehållsligt och ett stilhistoriskt berättartekniskt. Det första och till omfånget största redogör på sammanlagt 150 stora sidor under den gemensamma titeln »Gedankenspiele» för en rad inom science fiction vanligen förekommande idéer och motiv, vilka antingen var för sig eller i kombination bildar stommen i de romaner som utgör undersökningsmaterialet: cirka 130 titlar av ett 60-tal olika författare alltifrån Jules Verne och H. G. Wells fram till våra dagars storheter som Asimov, Bradbury och Heinlein. Karin Boyes *Kallosain* finns f. ö. också med. Bland avsnittets kapitelrubriker märks »Abschied von der Erde», »Weltgeschichte auf rassischer Grundlage», »Experimente mit der Consecutio Temporum» och »Individuen dividiert und dupliziert». Hienger bemödar sig om att ge en sammanhängande och rättvis bild av de »tankelekar» han tar upp till behandling och exemplifierar rikhaltigt. Den genomgående objektiva tonen störs inte av värderande inpass som »en av de få läsvärda romanerna över detta motiv» och liknande.

Särskilt intresseväckande och givande blir Hiengers framställning genom hans lediga men säkra hänvisande till äldre tiders litteratur i vilken han tycker sig urskilja de genre- eller motivmässiga förutsättningarna för den moderna science fiction. Låt oss som exempel ta kapitel 7, »Menschenmaschinen», som avhandlar robotarnas genealogi och funktion inom litteraturen.

Författaren börjar med ordet robots härstamning: det är bildat av ett slaviskt ord som betyder arbeta och präglades av tjeckiske skriftställaren Karel Čapek i hans skådespel *R.U.R.*, för första gången uppfört 1921. Tendensen i Čapeks stycke är visserligen socialt politisk – robotarna står för det utsugna proletariet – men Hienger tycker sig urskilja »eine deutliche Familienähnlichkeit mit zwei traditionsreichen Geschlechtern